

Респондент: Наталія Форманюк, (32 роки).

Хто записав: провідний редактор

(з видавничої діяльності та сайту)

Інформаційно-видавничого відділу

Національного музею Голодомору-геноциду

Любов Гоцуляк.

Дата запису: 7.06.2022 року.

Спосіб проведення інтерв'ю: листування у Telegram.

Чи вірили ви у те, що настане війна?

Дивлячись на ситуацію ми з чоловіком до останнього не вірили, що буде війна. Ми навіть уявити собі не могли, що у ХХІ столітті люди не зможуть домовитися і підуть вбивати один одного. В голові не вкладалося. Чоловік, мабуть, передчував щось, бо останнім часом дивно себе поведив і говорив, що нам би з дітьми краще зараз десь поїхати. Однак, я категорично відмовлялася, пояснюючи це тим, що якщо ми і будемо їхати з Маріуполя, то тільки всі разом! Але про всяк випадок подали документи на закордонні паспорти. І домовилися: якщо щось почнеться, то ми відразу поїдемо усі разом. 22 лютого наші паспорти були готові, але я дуже погано себе почувала і не змогла за ними піти. А вже 24 лютого о 04.15 я прокинулася від гуркоту. Я відразу зрозуміла, що це за звук, тому що мене це було уже знайомо ще з січня 2015-го. В цей момент стало дуже страшно!

Я стала будити чоловіка і казати, що стріляють. Що треба терміново їхати! Він підвівся з ліжка, посидів пару хвилин, послухав вибухи і сказав, що це ще дуже далеко, немає сенсу панікувати! Тоді я зайшла в чат-вайбер з кумами, вони теж не спали. Усіх охопила паніка та страх. Одна кума таки зібралася із сім'єю і відразу поїхала на західну Україну. Якби ж я тільки тоді знала, яких масштабів це все буде, то можливо також була б більше наполегливішою. Мій тато також сказав, що нікуди не варто їхати, найбезпечніше місце – це наш будинок. Ніби місто ніхто руйнувати не буде, адже це не має сенсу, постріляють трішки і все.

Наталю, де ви переховувалися, чи спускалися до укриття, яким взагалі був ваш побут?

Щоранку майже в один і той самий час було чути вибухи, ніби як за розкладом, потім до вечора затихали. Я просипалися щоранку від вибухів, хапала дітей, Пашу і тягла усіх до коридору. Перші кілька днів Павло (чоловік) вставав і йшов з нами, потім йому це набридло і він сповзав з ліжка на підлогу. Було дуже важко, ми практично не спали та ще й у нас двохмісячний малюк.

28 лютого відключили світло. Паша з балкона побачив вибух у районі агробази, влетів у кімнату з криком «ЛЯГАЙ!». Ми всі попадали на підлогу, чекаючи вибухової хвилі. Діти в істеричі. З того часу ми практично й оселилися в коридорі. Поставили санчата, на них спала старша донька, поряд

з нею на пуфику сидючи з малюком на руках спала я. У мене в ногах, на підлозі спав Паша. Ховатися в підвалі будинку ми одногосно відмовилися. Будинок був стягнутий стяжками, хоч і після ремонту, але знаючи про потріски в фундаменті та несучі конструкції, вирішили що краще вже ми помремо у своїй квартирі від прильоту, ніж під завалами повільно та болісною.

Взагалі я дуже часто плакала і думала, що це останні наші дні життя, просила Бога не бачити, як мучаться наші діти в передсмертній агонії. Паша звичайно думав по-іншому, він вважав що нас врятують і захистять наші українські військові. Що ми дуже скоро переможемо! Підбадьорював мене, частіше обіймав і цілував. Взагалі він якось не боявся вибухів або робив вигляд. Коли щось гуркотіло я з дітьми ховалася, а він спокійно курих на балконі. Я на нього за це сварилася, а він говорив, не бійся, це наші працюють!

Скажіть, будь ласка, а яка була ситуація з водою, де її брали та чим взагалі харчувалися?

Десь наприкінці лютого—на початку березня зникла вода. Але у нас ще був невеликий запас. Паша вирішив таки поїхати до джерела та набрати води (нам за нього сусіди розповіли). Привіз великий бак води, і десь дорогою купив картоплю, цілий мішок. Привіз дві великі пачки памперсів та чотири великі банки дитячого харчування, хоча на той момент я ще годувала грудью.

Що ми їли? Та усе, що мали. Були деякі запаси макарон, круп, консерви, овочі, заморозка у холодильнику. Усього їли потроху, розтягували, аби на довше вистачило. Чоловік виходив на подвір'я і коли не було обстрілів, то разом із іншими сусідами намагався щось приготувати на вогнищі.

Увечері сидючи при свічках, ми розмовляли про нас, що дійсно ми створені один для одного, і зі всіх друзів дитинства, ми залишилися одні вдвох. Я так пам'ятаю, як він сказав: «Не сумуй, кохана. Війна закінчиться і ми поїдемо в Таїланд, Машку на слонах катати».

Чи не планували ви все ж таки евакуюватися з міста?

Одного дня ми з вікна побачили, як сусіди клеять на машини наклейки «Діти» та вішають білі ганчірки. Тоді сказали, що буде евакуація з Іллічівця. Там було дуже багато людей, всі чекали на Червоний Хрест, щоб виїхати. Паша сказав, що ми поїдемо тільки якщо це буде офіційний зелений коридор.

Люди взагалі були дружними, намагалися якось підтримувати один одного, допомагати?

Так, звісно, мій чоловік також неодноразово допомагав. Одного разу сусіди просили військових, щоб ті привезли їм води до підвалу. А Паша почув і запропонував свою допомогу, так він домовився з сусідом з 2-го під'їзду, що вранці поїдуть за водою на мечеть.

Це був ранок 6 березня. Чоловік прокинувся та вийшов на балкон і сказав, що не хоче сьогодні нікуди їхати. «За водою поїду завтра, тим більше, що у нас ще хороший запас». Але через пів години, одягнувся і таки пішов, бо ж пообіцяв сусіду, котрий сам не впорається. Він поїхав на моїй машині, бо тоді був сильний обстріл на районі. Ми довго не виходили із нашого

домашнього укриття (коридора). Я дуже хвилювалася, адже пройшло уже п'ять годин з моменту, коли він пішов. Потім я побачила з балкону, як машина заїхала у двір, і з полегшенням зітхнула. Але коли із-за керма вийшов військовий, я була в ступорі. Я не розуміла що відбувається, і де мій Паша. Перше, про що я подумала, що його затримали, тому що паспорт забувся на столі. Що його забрали на війну...

Налийте води, попросив військовий. Я подумала, це йому, і бігом пішла на кухню по воду. Потім він попросив мене сісти. І відвести дітей з кімнати. Після чого сказав, що Павло потрапив під обстріл, його більше немає. Я просто не повірила в те, що почула. Цього не може бути. Я почала плакати, кричати, запитувати, де він та як мені жити і що мені робити? Дивлячись на дитину в колісці, він сказав, «Я не знаю, напевно жити далі!»

У мене просто шок, якийсь ступор. Перед очима пелена і дзвін у вухах, я не розумію що відбувається. Боляче десь усередині, так боляче... У голові одна думка, що мені тепер робити, як жити далі. Я вдова. Прибігає Маша, чіпляється в мене і плаче, «Мама, де татко? Мама, з ним все гаразд? Де мій татко???» Кума її заспокоїла і сказала що тато поранений і він у лікарні, він видужає і обов'язково прийде додому. Через годину напевно (це не точно), прийшов Пашин друг і попросив ключі від другої квартири, щоб туди його принести. Сказав дістати все з багажника, покладемо його туди. Сусіди намагалися мене заспокоїти. Пропонували закопати його у дворі, але на той момент я не могла собі це уявити. Як я коханого чоловіка, закопаю у дворі, як собаку? Ні, я на це не згодна! Він дуже любив гарне життя і такої смерті не заслуговує! Але час підтискав, до комендантської години залишилося всього 30 хвилин. Друг чоловіка поставив мене перед вибором, залишатися вдома або їхати з ним у порт до криголаму (спеціальне судно), бо там є вода і світло. Я взяла дитяче харчування, пледи, рюкзак з документами і ми поїхали в порт. Я сіла за кермо, дорогу в порт пам'ятаю фрагментами, якісь зруйновані будинки, обірвані дроти, гуркіт від вибухів. Снаряди, що не вибухнули стирчали в асфальті і ми все це об'їжджали, намагаючись скоріше доїхати до місця призначення. Доїхали, зайшли на борт криголама, там нам дали каюту. Мені налили склянку шампанського, крізь сльози та істерику я його залпом випила і вирубилася. Спасибі кумі, котра бавила у цей час моїх дітей.

Вранці ми з Пашиним другом виїхали з порту в надії знайти куди його визначити або поховати. Був сильний обстріл, але думки про те, що він не повинен померти другий раз надавала сил. Ми не знали, куди їхати, адже в місті нічого не працювало. Перші, кого ми зустріли, були ДСНС, але вони теж не знали, куди нам їхати. Далі ми зустріли поліцію, спитали у них, куди везти труп і як оформляти, – вони теж не знають. Ми приїхали до моєї мами, вони вже звідкись знали про наше горе. Сусідка сказала, що десь читала, що потрібно їхати в «Скорботу». Ми взяли із собою мого зятя і поїхали. Коли ми приїхали туди, то працівники нам порадили відвезти його тіло в морг на Ілліча, який не працював уже. Тоді на Ілліча йшли запеклі бої, я розплакалася, сказала що якщо я туди поїду, то вже не повернуся звідти, а у

мене дитині два місяці всього. Одна з співробітниць запропонувала покласти тіло чоловіка в ангар на вулиці Торговій, де вони роблять пам'ятники, а як почнуть ховати, вона з нами зв'яжеться. Там холодно, і там вже таких багато. Ми погодилися та повезли його туди. Це було неподалік від «Азовсталі». Звідти летіли снаряди у нас над головами, було дуже страшно. Так ми його там і залишили. З кожним днем надія поховати його по-нормальному зникала. Єдине, що мені тоді гріло душу, це мороз на вулиці, при тому що ми самі замерзли. Я раділа, що так є більше шансів його поховати правильно.

Скажіть, будь ласка, а яким був ваш чоловік?

Паша був дуже добрий. Я не знаю людей, які б про нього сказали щось погано (крім заздрісників). Йому все легко давалось. Він любив свою роботу. У 28 років він отримав посаду, яку багато хто не заслуговує до кінця своєї трудової діяльності. Він був моряк, 2-й механік. У компанії був на хорошому рахунку. Завжди допомагав людям, навіть якщо його про це не просили. Я так шкодую, що в ті вечори війни, коли він був живий, сидів на балконі, курив і пив коньяк, я на нього сварилася. Краще б він пив, але був з нами... Нам вдалося виїхати з міста, а він залишився там, на Торговій, 65а. Я його не поховала і нема мені за це прощення! Після того, як загинув чоловік, мені не страшно стало вмирати, мабуть тому я змогла вибратися, вивезти дітей та ще 8 людей.

Як мені стало відомо, тіло чоловіка весь цей час знаходилося там, де ми його залишили. На початку травня звідти вели вогонь окупанти, обстрілюючи «Азовсталь». Ангар зруйнований. Тіла 19 людей, які там були, згоріли. Останки начебто поховали на Старокримському цвинтарі, під номерною табличкою. Розпізнати тепер неможливо, потрібно робити тільки тест ДНК і підтверджувати особистість загиблого. Згідно інформації, що я маю, то ця система почне працювати не раніше як за пів року. Залишається питання, як тепер отримати свідоцтво про смерть... Жодних медичних заключень про його смерть у мене немає. У нас вціліла квартира в Маріуполі, чоловіка машина в гаражі. Боюся, що тепер навряд чи ми зможемо ними користуватися. Тому що окупанти не випускають автомобіль, якщо ти не являєшся власником згідно з технічним паспортом. Ось так ми і залишилися без нічого. Коханий помер, я з двома маленькими дітками на руках. На сьогоднішній день найменшій п'ять місяців...